

ביסוד נתינת טעם בתערובות אוכלין ובכלים

א

בשו"ע יו"ד סי' ק"ב ס"ד בהג"ה פסק: „הא דדבר שיש לו מתירין אינו בטל היינו דוקא אם האיסור בעין או שיש עדיין ממשות האסור בתערובת אבל טעמו בטל. וכן אם אין איסורו מחמת עצמו בטיל, ולכן חתיכה שלא נמלחה תוך ג' ימים אע"פ שיש אומרים דמיקרי דבר שיש לו מתירין הואיל ומותרת לצלי אפי' הכי בטילה, דאין איסורה אלא מחמת דם הבלוע בה“.

ובט"ו שם סק"י, כתב לחלק בין הרישא לסיפא הנ"ל, ופליג על הרמ"א, וז"ל: „ואין להקשות דא"כ קשה גם על מה שכתב (ברישא) דאם אין שם ממש רק הטעם, דלא הוה דשיל"מ, דהתם מיירי שלקח גוף האסור שלא נתערב בה ממש אלא טעם אין לו לאיסור כח לאסור, דהא לא נרגש הטעם במינו וזהו כלא נפל האסור לשם כלל. משא"כ בזה, דחתיכה שלא נמלחה הרי איסור ברור לפנינו ואפילו מן התורה צריך בטול ברב, שפיר גזרו חכמים דלא מהני ביטול, כיון שיש לה היתר וכו'“. ועוד כתב שם: „באם אין שם אלא טעמו של איסור דלא הוה דשיל"מ דכיון שסילק משם את האיסור ולא נשאר רק הטעם והוא מין במינו, אין הטעם נרגש כלל מעיקרא, ומן התורה א"צ ביטול כלל דלא אמרו טעם כעיקר דאורייתא אלא באינו מינו וכו'. מכל זה נראה לי ברור דכל איסור שבעולם שעיקר היתרו ע"י ביטול אין היתר בדבר שיש לו מתירין“ עכ"ל הט"ו.

גמצא דהט"ו פליג אדינא דרמ"א, וחתיכה שלא נמלחה תוך ג' ימים ואח"כ נתערבה, אינה בטילה למ"ד דהיא נחשבת לדבר שיש לו מתירין.

ולכאורה דברי הט"ו הנ"ל תמוהים ביותר, דהרי הגמ' בחולין צ"ח: גבי ביטול האיסור ב"ס' או ב"ק', אומרת בפשטות דטעם של איסור במין במינו „מדאורייתא ברובא בטיל“, משמע דעכ"פ בעינן רוב כדי לבטל את הטעם? ועיי"ש בתוס' ד"ה ומאן, דסברי הכי, דכתבו „דהכא מין במינו הוא דמדאורייתא בטילה ברובא“. וכיצד כתב הט"ו בפשטות דטעם מין במינו כיון שאינו מורגש כלל א"צ ביטול מן התורה?

ובפמ"ג שם, במשבצות זהב סק"י הוסיף להקשות מהלכה מפורשת בשו"ע יו"ד סי' צ"ח, וז"ל: „משמע (מהט"ו) דוקא שיש ממשו של איסור (בעינן רוב) הא פליטה בלבד אף רוב לא צריך דהוה כאילו לא נפל האיסור כלל, ולכן גם גבי דשיל"מ טעמו שרי דלאו מתורת ביטול קאתינן עלה ונפקא

מינה אם חתיכה נבילה נפלה לבשר כשר עם מים וסלק שא"מ ומיגו מבטלו, היינו אף שאין רוב בהיתר נגד הפליטה! וזה אינו דבס' צ"ח מבואר דכה"ג צריך רוב עכ"פ. (אלא דבספק אוליגן לקולא לתלות דהיה רוב), ולפי הט"ו אף רוב לא בעינן, ולא מתבאר כן בשום פוסק וצ"ע ז".

והנה ביסוד ההלכה של טעם כעיקר דאורייתא, אמרינן כיון שהטעם מורגש הוה כהוכר האיסור, ולכן אוסר את התערובת. ויש לתקור בזה אם מהאי סברא דהוכר האיסור אמרינן דאותו מעט איסור שקיים בתערובת ונתן בה טעם חשיב מעתה לאיסור גדול שהתפשט בכל מקום בתערובת. ואסור לאכול הכל דחשיב אוכל את האיסור ממש, ו"הוכר האיסור" — היינו דאינו בטל מחמת שטעמו ניכר; או דילמא, אמרינן דמעט האיסור בטל ומבוטל אלא דטעמו אוסר מגוה"כ, והוה איסור מחודש של טעם כעיקר. כלומר, דחשבינן לטעם זה כעומד בפני עצמו ואוסר את התערובת מכוחו העצמי ולא מכוח ממשות האיסור שבטל לגמרי. ו"הוכר האיסור" — היינו דפליטת טעם האיסור, שאין בה ממש, נחשבת לאיסור בפני עצמו כדבר שיש בו ממש. ועיין בתשובות "הר"צב"י להגרצ"פ וצ"ל, ח' יו"ד סי' צ"ד, שהסביר בדומה לזה את מחלוקת הר"ן והרשב"א גבי נטל"פ שמובאת גם בפמ"ג ריש סי' ק"ג. וז"ל: „לכאורה יסוד מחלוקתם הוא בדין טעם כעיקר, אם נתינת טעם שאוסרת היא פליטת הציר מגוף האיסור שנבלע בהיתר, או טעם המורגש בלבד הוא אסר מבלי כל פליטה כלל. כלומר ריבתה תורה שאם יורגש טעם האיסור בהיתר דינו כעיקר ואסור מבלי שנפלט ציר מגוף האיסור. והר"ן סובר שהוא משום טעם המורגש בלבד וכי". עכ"ל, ועישה"ה. ולקמן בע"ה נשוב לבאר המחלוקת הזו בדרך דומה.

ונראה דחילוק זה תלוי בשתי הדרשות דילפינן מיניהו טעם כעיקר. דאי ילפינן מ"משרת" (פסחים מ"ד; ; נזיר פ"ו) הרי התם מיירי בנוזר הטובל פתו ביין (ע"ש ברש"י) דממשות האיסור נמצאת בתערובת היינו בפת, אלא דבטלה ברוב, ורק טעם היין מורגש בפת. ואסור באכילה לנוזר דחשיב כאוכל היין ממש ולא בטל, כיון שניכר בטעמו. וא"כ אין לך בו אלא חידושו, דבשאר איסורים גמי דוקא בכה"ג שהאיסור עצמו קיים אלא שבטל ברוב, ומחמת טעמו אמרינן דאינו בטל, והכל אסור דחשבינן כאוכל איסור. אבל במקום דלא בעינן לבטל את האיסור ברוב, כגון שהוצא מן התערובת באופן שברור לנו שלא נשאר ממנו כלום היה צריך להיות הכל מותר מהתורה. ואע"פ שטעמו של האיסור מורגש מחמת פליטתו מ"מ א"א לומר דהאיסור אינו בטל דהא מ"מ הוצא מכאן וצריך להיות הכל מותר. אולם אי ילפינן מגעולי מדין (שם) הרי התם הוגעלו גם כליהם הנקיים אע"פ שלא היתה כל ממשות איסור, אלא רק בלועים מפלטיית האיסורים. נמצא דהאיסור הוא על הטעם והפליטה גרידא, אע"פ שגוף האיסור אינו. וא"כ שפיר ילפינן דאף במקום דאיכא רק פליטת איסורים, בלי כל ממשותם, דאסור מן התורה דטעם כעיקר. ולכן אף כשישנו גופו של איסור בתערובת, אלא דבטל ברוב, מ"מ האיסור אינו מחמת גופו של האיסור אלא מחמת טעמו בלבד.

נמצא דנ"מ רבה בין שתי השיטות הנ"ל, בדאיכא רק טעם מפליטה האיסור כשאין כל ממשות של גוף האיסור בתערובת. דלמאן דיליף ממשרת לא הוה אסור מהתורה, ולמאן דיליף מגעולי מדין הוה איסור דאורייתא. (אמנם יש דעות בראשונים דאף במשרת איכא טעם גרידא, אך אגן אזליגן לפי רש"י.)

ועוד נ"מ איכא, גבי תערובת מין במינו, דהתם לא מרגישים הטעם מהפליטה ומ"מ בעינן לבטל ברוב את גוף האיסור. דלמאן דיליף מגעולי מדין הזיגן דבעי לדיני בטולים גם לגבי טעמו של איסור גרידא, אע"פ שגוף האיסור אינו קיים. והסברא היא כדלעיל דחשבינן לטעם האיסור כאסור מחדש כאילו גוף האיסור לפנינו. ולפי זה בתערובת מין במינו דאין שם טעם של איסור לא חל כלל חידוש התורה דטעם כעיקר ודנין בזה רק לגבי בטול גוף האיסור. נמצא דלא בעינן כלל לדיני ביטולים לגבי טעם איסור בתערובת מין במינו דאינו מורגש כלל, ורק גופו צריך ביטול ברוב.

אבל למאן דיליף ממשרת דהחדוש הוא דגוף האיסור אינו בטל ברוב משום דהטעם מורגש, וחשבינן דהאיסור גדל והתפשט בכל התערובת, נמצא דיסוד האיסור הוא גופו, והטעם רק מגלהו; ולפי"ז בתערובת מין במינו, מה בכך דלא חשים את טעם האיסור, מ"מ גופו של איסור קיים ובעינן לבטל אותו ואת טעמו דהוה איסור אחד. וכשם דבעינן לדיני ביטול לגבי גוף האיסור ה"ה לגבי טעמו של איסור.

ולפי"ז נראה ליישב את שיטת הט"ז הנ"ל. דהט"ז סובר כמאן דיליף טעם כעיקר מגעולי מדין כנ"ל דרק במין שאינו מינו בעינן לביטול הטעם ברוב דנה חידוש התורה, משא"כ גבי מין במינו, כשגוף האיסור אינו מתערובת, לא בעינן לבטל הטעם ברוב, וכמש"כ הט"ז, "ומן התורה א"צ ביטול כלל". והגמ' בחולין צ"ח: שמוכירה לגבי תערובת מין במינו שמדאורייתא ברובא בטיל ומיירי גבי ביטול הטעם, י"ל דהתם עסקינן בשעת ביטול התערובת שגוף האיסור עדיין בתוכה, דלכ"ע בעינן לבטלו ברוב, ועל זה קאי הגמ' דמדאורייתא ברובא בטיל אף לגבי הטעם, ולא בעי ס' או ק'. או שי"ל דהגמ' שם אולא אליבא מאן דיליף טעם כעיקר ממשרת וכנ"ל, והט"ז הכריע להלכתא כמאן דיליף מגעולי מדין.

וכזה מיושבת גמי קושית הפמ"ג, דבסי' צ"ח פסק המחבר בנתערב איסור במינו ובשאינו מינו דאמרינן סלק את שאינו מינו ומינו רבה עליו ומבטלו. והקשה על הט"ז דמוכח משם דלא מתחשבים בשאינו מינו, ורואים בזה תערובת של מין במינו, ופסקינן דרק בתנאי דאיכא רוב היתר מתירין אבל אם אין רוב היתר הכל אסור. והרי לפי הט"ז מה בכך דאין רוב היתר הרי סו"ס לגבי טעם מין במינו לא בעינן כלל לביטול, והכל צריך להיות מותר. אולם לפי הנ"ל לא קשיא מידי, דהרי גופו של איסור נמצא בתערובת ובע"כ חייבים לבטלו, דאל"כ הכל אסור, ובכה"ג בעינן גם לבטל את הטעם. ושטיר פסק בשו"ע דדוקא אי איכא רוב בהיתר מותר. משא"כ בנדון של הט"ז

עסקינן כשגוף האיסור אינו קיים בתערובת ורק טעמו נותר, וכיון דהוי מין במינו לא בעינן כלל לבטלו דאינו אסור מהתורה בכה"ג, ואתי שפיר.

ב

בהיתר נטל"פ

בפמ"ג ריש סי' ק"ג הביא מחלוקת הר"ן והרשב"א, בהיתר נטל"פ. דהרשב"א בת"ה ס"ל דהיתר זה יסודי בסברא, דכיון שהאיסור בטל ברוב מהני הרוב גמי לבטל את טעמו הפגום של האיסור. שהרי כשהטעם לשבת ילפינן דאע"פ שגוף האיסור בטל מ"מ טעם כעיקר והוי כהוכר האיסור. אבל במקום שהטעם פגום לא נאמרה פרשת געולי מדין או משרת, וממילא אוקימנא אדינא דגוף האיסור בטל ועמו בטל גם טעמו הפגום. ואע"פ שהפגם מורגש אינו אסור דבזה לא אמרינן דהוכר האיסור. ומנין שאכן דברה תורה בטעם כעיקר דוקא בטעם מושבת? — זה ילפינן מנבילה, שחדשה תורה האם אינה ראויה לאכילה היא מותרת ופקע איסורה, משמע דאיסור פגום שונה בדינו ממושבת, וה"ה גמי גבי טעם פגום דלא חשיב כהוכר האיסור ומן הסברא אוקימנא אדינא ובטל ברוב כגופו של האיסור. וממילא אם נתערב איסור ופגום בהיתר, וההיתר הוא רוב, אע"פ שהאיסור מגדיל את כמות האוכל ונמצא נהנה עכ"פ מהאיסור ע"י כמותו, מ"מ מותר כיון שבכה"ג לא חל חידוש התורה שטעם כעיקר ואוקימנא אדינא דבטול ברוב. ואכן זוהי דעה קמייתא בשו"ע סי' ק"ב ס"ב.

אולם הר"ן בע"ז פ"ה, על סיפא דמתניתין שבדף ס"ה: זה הכלל וכו', ד"ה ודאמרינן, הסביר דיסוד היתר נטל"פ מפורש בתורה בענין נבילה שהותרה לגר דילפינן מזה כלל, דהאיסור במאכלות אסורים הוא ליהנות מהדבר האסור. וה"ה לגבי הטעם הפגום כיון שאין גהנים כלל מטעם כזה הרי הוא מותר כנבילה שא"ר לגר. ואין אנו זקוקים כלל לדין ביטול ברוב דטעם זה אינו אסור כלל. נמצא אפוא שקנה המידה להיתר זה הוא מידת ההנאה מהאיסור וממילא אם נתערבה כמות גדולה של איסור שנותנת טעם לפגם ברוב של היתר מ"מ יש לאסור את התערובת הזו. שהרי האוכל ממנה נהנה מהכמות הגדולה של האיסור אע"פ שהטעם פגום ואינו נהנה ממנו. ולא אמרינן דהאיסור בטל ברוב כיון שמ"מ הוא ניכר ע"י טעמו הפגום, ולכן אסור הר"ן את כל התערובות וזוהי הדעה השניה שהביא שם בשו"ע.

ונראה דיסוד מחלוקתם הוא בהסבר הנ"ל בטעם כעיקר. דהרשב"א נקט כמאן דיליף ט"כ ממשרת, וכמש"כ להדיא בתה"א, דהרגשת הטעם של האיסור בתערובת מחשיבה את האיסור וחשוב כאינו בטל, ובכל מקום שמורגש הטעם הרי הוא אוכל איסור. ולכן בעינן תמיד לבטול ברוב בין לגוף האיסור ובין לטעמו כאמור. וא"כ ה"נ לגבי נטל"פ, כיון שטעם האיסור הוי היכר לגוף האיסור והווי חד גופא בעינן גמי לבטול הטעם הפגום, אלא שבזה סגי ברוב כיון דהוי פגום והתורה לא דברה בטעם כעיקר על פגום. אבל הר"ן נקט כמ"ד

ט"כ מגעולי מדין, דחדוש התורה הוא דטעם של איסור הוי אסור מחמת עצמו (כמו יוצא מן האיסור, למשל). ולא איכפת לנו אם גופו של איסור לא קיים בתערובת, וממילא כמו שלגבי מין במיגו אמרינן דלא בעינן כלל לביטול ברוב, דבוה לא חדשה תורה ט"כ, ה"ה גבי גטל"פ לא בעינן כלל לביטול ברוב. וכמש"כ הר"ן דיסוד האיסור הוא ליהנות ממנו, ובמקום דליכא הנאה ליכא אסור וממילא לא בעינן לבטלו. נמצא דהט"ז הנ"ל אויל בשיטת הר"ן, והחולקים אזלי בשיטת הרשב"א.

ג

באופן איסור בשר בחלב

ביר"ד סי' ק"ג סעיף ז' פסקו ב"י והרמ"א דתערובת בשר בחלב האסורה, שנתנה טעם בהיתר אחר, אמרינן דהיתר נעשה נבילה ואפילו לדעת הב"י שפסק בהג"נ כרבינו אפרים, דהוי ג"ט של בב"ח! (ועי' בפמ"ג שם דהוי רק מדרבנן). וכ"כ שם בט"ז סק"י: „כיון שכבר נאסרה הקדירה מבליעת בשר וחלב נחשבים המים שבישל תוך מעל"ע כנבילה והוה כאילו בישל או בשר בחלב וכי". ויותר מפורט בש"ך שם ס"ק י"ח: „דין זה כתב סה"ת ונתן טעם לדבר דכך שוה המים לדין כמו האיסור עצמו דכל המים נעשו נבילה וכי" ע"ש.

אולם הש"ך שם הוסיף לבאר ולחלוק על הב"י והרמ"א בעיקר דינא, וז"ל: „מ"מ בעיקר הדין שס"ל להמחבר והרב, דקדרה שבלוע מב"ח דאמרינן חנ"ג, איני מודה להם דזה דמי לשאר איסורים כיון שכבר נאסר, וכמש"כ בס"י צ"ד ס"ק כ"ב וכי, ונלע"ד דאין לחלק בזה בין בשר בחלב לשאר איסורים ואם נקל בשאר איסורים גם בבשר בחלב יש להקל" עכ"ל הש"ך. (ועי' בתזו"א, יו"ד על סי' צ"ד על דברי הרמ"א והש"ך שם).

נמצא דהש"ך חולק על הרמ"א והב"י וסובר דלאחר שתערובת בב"ח נאסרה, הרי היא כשאר איסורים; ואם נתנה טעם בהיתר לא אמרינן ביה חנ"ג לדעת רבינו אפרים דרק בבב"ח עצמו אמרינן חנ"ג. ולפ"ז בנדון דידן היה צריך לפסוק בשו"ע, דס"ל כרבינו אפרים, דלא אמרינן חנ"ג, והיה צריך לכתוב שאם הוחמו המים תוך מעל"ע לבליעת האיסור ואפילו מבליעת בו"ח. והנה, לכאורה דברי הש"ך צודקים ומוכרחים, דהרי חנ"ג הוי חדוש דין בבב"ח דאע"פ דהוה היתר בהיתר נולד פה איסור. אבל לאחר שנוצר כבר האיסור ונותן טעם בהיתר אחר, צריך להיות לו דין ככל האיסורים, כתערובת פשוטה של איסור והיתר, ובוה לא דנים כתערובת בב"ח ולא אמרינן ביה חנ"ג. וזה דומה לסברת הט"ז והש"ך שכתבו גבי בשר טהורה שנתבשל בחלב טמאה דלא אמרינן חנ"ג בבשר הטהורה דאין כאן תערובת של היתר בהיתר. וא"כ קשה מהי סברת הרמ"א והב"י לחלק בין נדון דידן לשאר איסורים?

ויש לחקור באופן האיסור שגזרה תורה בתערובת בשר וחלב, דאמרינן דהחתיכות עצמן הופכות לגוף האיסור. די"ל דחדוש התורה הוא דגוף החתיכות של הבשר ושל החלב נאסרות כיון שנתבשלו ביחד ונתנו טעם אחת בשניה.

כלומר דנתינת הטעם זו בזה היא תנאי ושעור באסור זה. וכיון שגופן של חתיכות נאסר מהתורה, באיסור „חפצא“, נמצא דאף טעם ההיתר של החלב או של הבשר הופך להיות טעם של האיסור המחודש, והוי תוצאה של איסור החתיכות. והיינו חתיכה עצמה נעשית נבילה.

אולם מאידך יש לומר דחידוש התורה הוא, שרק טעם היוצא מהתערובת של בשר וחלב הוא בלבד האיסור, ולא הטילה התורה איסור „חפצא“ על גוף החתיכות. אלא שכתוצאה מיצירת הטעם המעורב הזה נאסרות גם החתיכות שהרי הן בולעות בבישולן את הטעם האסור שנוצר בבישול. והיינו חנ"ג, דגוף החתיכות נאסר בבישול זה.

ונ"מ באם נפריד לחלוטין את הטעם האסור מהתערובת, כך שבדאי לא יהא קיים שום טעם של איסור. אם נאמר דהתורה הטילה איסור „חפצא“ על גוף החתיכות, בתנאי שיתנו טעם זב"ו, כיון שכבר נתקיים התנאי נאסרו החתיכות כגופן, וא"כ מה מהני לן אם נפריד הטעם כיון שכבר נאסרו החתיכות. אבל אם נאמר שכל האיסור הוא הטעם ומחמתו נאסרו גם החתיכות, הרי שאם נפריד לגמרי את הטעם האסור מהחתיכות הרי הן תהיינה מותרות. ונ"ל דהש"ך, והב"י והרמ"א חולקים בסברות הנ"ל. דהרמ"א והב"י סברי דהתורה אסרה בבב"ח את הטעם, והתוצאה היא איסור החתיכות, והיינו חנ"ג, ולכן אם טעם זה נשאר קיים כשהוא בלוע בגוף הקדירה הרי בכוחו לעשות כל היתר נבילה. שהרי להנ"ל חתיכות הבשר והחלב הוו היתר אף בתערובתן, אלא שסגולתו של הטעם המעורב בבישולן להופכן לאיסור כנבילה, וא"כ ה"ג גבי כל היתר אחר שטעם זה נבלע בו הרי הוא הופך לנבילה. ולכן שפיר פסקו הרמ"א והב"י דאף בכלי שבלוע בו איסור בבב"ח דנין בו בחנ"ג מהתורה!

ברם, הש"ך סבר דהתורה הטילה אסור „חפצא“ ע"י בשול על גוף החתיכות, וא"כ זה דוקא כשגוף החתיכות שנתערבו הוו היתר בהיתר, כבשר וחלב, בזה חדשה התורה חנ"ג. משא"כ כשנתערב אסור בהיתר, אפילו שהאיסור הוא מבו"ח, דבזה לא מיירי בתורה בענין חנ"ג, דנין בזה כשאר איסורים, לפי רבינו אפרים כמובן, ולכן הקשה על השו"ע והרמ"א.

ד

ונלע"ד דשורש המחלוקת הנ"ל נמצא כבר בגמ' חולין ק"ח. דאיתא התם: „אמר אביי טעמו ולא ממשו בעלמא דאורייתא, דאי ס"ד דרבנן מבשר בחלב מ"ט לא גמרינן? — דחידוש הוא, אי חידוש הוא אע"ג דליכא גותן טעם נמי! א"ל רבא דרך בישול אסרה תורה“. ופרש"י, אמר אביי — הא דאסרינן בכל איסורין משנתנו טעם בהיתר אע"פ שאין אוכל ממש וכי דאורייתא היא דגמרינן מבב"ח דאסריה רחמנא באכילה וכי. דחידוש הוא — דשניחם מין היתר, זה לבדו וזה לבדו וכשנתערבו נאסרו. א"ל רבא — לעולם אימא לך חידוש הוא, ודקאמרת אע"ג דליכא טעמא ליתסר וכי אלא דרך בישול שאסר הבשר להתבשל בחלב ואין לך כגון זו שלא יתן טעם. עכ"ל רש"י.

ותזינן דאביי סובר דגמרינן ט"כ לאסור בכל האיסורים מבב"ח, ופליג עליה רבא דמבב"ח ליכא למילף דחידוש הוא.

והנה, בתוס' שם ד"ה דחידוש הוא הקשה על רש"י דסבר דחידוש בב"ח הוא דשניהם מין היתר וכשנתערבו נאסרים. ומדוע שינה רש"י ממסקנת הגמ' בפסחים מ"ד: ונזיר ל"ו, דהחידוש הוא דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא שרי אע"ג שנבלע החלב בבשר וכו' וכי בשיל ליה אסור? ונשאר בקושיא.

ואפשר דיסוד מחלוקתם של אביי ורבא הוא בהסבר כנ"ל של חנ"ג בבב"ח. דאביי סבר דהתורה אסרה את הטעם שנוצר בבישול הבו"ח, וסגולתו היא לאסור כל היתר ולעשותו גבילה. ומזה הסיק דטעם יכול לאסור בתערובתו בלי ממשותו של האוכל עצמו, וא"כ שפיר יליף לגבי שאר איסורים דטעמם אוסר דהוה כעיקר. אולם רבא סבר דהתורה אסרה את גוף חתיכות הבשר והחלב שבתערובת, אלא שהתנאי לחלות האיסור מהתורה הוא בדרך בישול דוקא, דאז נותנים טעם זב"ז. נמצא שבשאר איסורים נתערב כבר איסור עצמי, וכשנוציא האיסור וישאר הטעם מנין לנו לאסור מחמת טעם זה, וליכא למילף מבב"ח דהתם אין הטעם יסוד לאסור אלא תנאי בלבד ושעור לאסור התתיכות גופן מן התורה, ולכן דחה את סברת אביי.

ובזה נ"ל ליישב שיטת רש"י מקושית התוס' הנ"ל. דאכן רש"י הסביר את דברי אביי דהחידוש באסור בב"ח הוא דשניהם היתר ואעפ"כ אסרתן תורה, וזה דוקא לאביי ולשיטתו, דהרי חידוש התורה הוא שהטעם אסור ולא החתיכות. ובעצם חתיכות הבו"ח מותרות אלא שנאסרות משום שכולעות בבישול את הטעם המעורב שהן עצמן יצרו ושהתורה אסרתן. וזה שכתב רש"י דהחידוש לאביי הוא דשניהם מין היתר ואעפ"כ אסרתן תורה מחמת הטעם שנוצר בבישול. והגמ' בפסחים ובנזיר הנ"ל, שמסיקה שהחידוש הוא דכבוש בב"ח מותר מהתורה, ורק בבישול נאסר, אולא אליבא דרבא דהלכתא כוותיה, וכך אמנם סובר הש"ך בפשט הגמ' כרש"י.

אכן, התוס' ושו"ע סברי דדוקא טעם התערובת אסרה תורה, בין לפי אביי ובין לרבא. ולכן הסבירו כדעת רבא דהחידוש בבב"ח הוא דכבוש מותר ומבושל אסור, כדאיתא בגמ', משא"כ בשאר איסורים דכבוש כמבושל ואסור מהתורה, וא"כ לא שייך למילף מבב"ח לשאר איסורים. ולזה מסכים אף הרמ"א. והנה, בשו"ת רע"א סי' ר"ז, מובא דבגמ' נידה ס"א: איתא דבגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לנכרי. והקשו שם בתוס' ד"ה בגד: „וא"ת וליבטיל ברובא וכו' ? — וי"ל דלא שייך ביטול ברוב אלא כשהאיסור מעורב בהיתר אבל כלאים ששניהם היתר ונאסרים ע"י תערובות כך אסור המרובה כמו המועט" עכ"ל התוס'.

והרא"ש שם בתוספותיו דף ס"א. כתב: „והא דבעינן נתינת טעם בבב"ח כמו בשאר איסורים אע"ג דהוי היתר בהיתר ולא שייך בו ביטול כיון שע"י תערובת זה נאסר (כמו בכלאים) ? — שאני התם, דדרך בישול אסרה תורה, ולא מיקרי בב"ח בלא נתינת טעם" עכ"ל, וכ"כ התוס' בע"ז ס"ה:.

חזינן דהרא"ש והתוס' חילקו בין בב"ח לכלאים אע"פ דשניהם הו' תערובת של היתר בהיתר, דבכלאים לא שייך ביטול ברוב וכלשהו אוסר, משא"כ בבב"ח דחלות האיסור געשה ע"י נתינת טעם זב"ז מגוזה"כ, לא תבשל". וע"ש דהביא בן המחבר את קושית אביו הגרע"א, דלפי הרא"ש והתוס' קשה כיצד אב"י בחולין ק"ח. לומד דטעם כעיקר דאורייתא מבב"ח לשאר איסורים והא לא דמו כלל. דלעולם בבב"ח לא שייך בטול ברוב, כמו בכלאים, אלא שחלות האיסור געשה ע"י נתינת טעם זב"ז משא"כ בשאר איסורים דגוף האיסור בטל ברוב או שהוצא מהתערובת ואינו כלל נמצא, מנין שהטעם הנותר שם הוה כעיקר, והא מ"מ מדין ביטול ברוב אתיגן עלה, וזה לא דמי לבב"ח? וליכא למימר דגבי בב"ח נמי שייך ביטול ברוב כל זמן שלא נתנו טעם זב"ז דא"כ מדוע לא אמרינן כן גבי כלאים. וכפי שהוכיחו שפיר בתוס' והרא"ש. וע"ש בתירוצו דהרא"ש והתוס' אולי אליבא דרבא.

וגלע"ד, ע"פ דרכו של הגרע"א, דלשיטתנו הנ"ל ברש"י ובש"ך, הכל מיושב. דממה שהרא"ש והתוס' דימו בב"ח לכלאים מוכת דסברי דחדוש התורה בבב"ח הוא שגוף החתיכות נאסרות כגבילה בתנאי שיתבטלו, דאז הוה שפיר דומיא דכלאים דהחוטאים עצמם נאסרו בכגד זה ע"י תערובתם.

ואכן זוהי שיטת רבא הנ"ל להלכה, ובאמת הוכיח היטב הגרע"א דליכא למילף מבב"ח דט"כ הוי אף בשאר איסורים. אולם אב"י סבר דחדוש התורה בבב"ח הוא דהטעם המעורב הוי יסוד האיסור, והחתיכות חוזרות ונאסרות מכח אותו טעם שנבלע בהן. נמצא דטעם בלבד כוחו לאסור בלי כל גוף איסור. וא"כ כ"ש במקום שנתערבו איסור והיתר דאיתא שם לא רק טעם איסור אלא אף חתיכות איסור, שבטלו ברוב ולא בס' דטעמן מורגש, בודאי שיש לאסור התערובת דט"כ. ולפ"ז אין כלל דמיון לכלאים דדנים שם על עצם החוטין דהו' כגוף החתיכות, משא"כ בבב"ח דנים על הטעם בלבד, דאסור החתיכות הוא תוצאה ממנו. יוצא איפוא דהרא"ש והתוס' הקשו שפיר אליבא דרבא, ואכן רבא לא יליף ט"כ מבב"ח, אבל אב"י שפיר יליף דאזיל לשיטתיה כנ"ל.

ואגב, יש להעיר בפשט דברי הרא"ש והתוס' הנ"ל. דנראה דהמחלוקת הנ"ל היא סברת ההוי אמינא והמסקנה שלהם. דבהוי אמינא הוה הרא"ש כלאים לבב"ח, דבשניהם דנים על גוף החתיכות ועל תערובת החוטאים, ולכן גם בבב"ח היה צריך כלשהו חלב לאסור הבשר מגוזה"כ. אולם במסקנה הסיקו דרק הטעם אסרה תורה, ולכן לא חל כלל שם איסור בב"ח בלי שהחלו לתת טעם זב"ז. ולפ"ז מובן נמי מדוע הוכרחו השו"ע ורמ"א לפסוק לפי סברא זו, מכוח הקושיא הנ"ל. אמנם, לפי הסברנו במחלוקת אב"י ורבא, י"ל נמי אליבא דרבא דאע"פ שגוף החתיכות נאסרו והוי שפיר דומיא דכלאים, אלא שמגוזה"כ הטילה התורה תנאי בבב"ח שהשעור האוסר בתערובת הוא נתינת טעם, אבל בפחות מכן חסר בשעור אבל מ"מ האסור קיים בתערובת, דומיא דחצי שעור.

ה

חנ"י בטעם הבלוע בכלים

בשו"ע י"ד סי' צ"ח ס"ח הביא שתי שיטות גבי כף ישגה חלבית בת יומא שניער בה קדירה שיש בה כזית בשר, וכתב דמשערין בכולה, כלומר דכל הבלוע בכף נעשה נבילה, דלא ידעינן כמה מההיתר היה בלוע בכף קודם, ואם תחב הכף הזו שוב להיתר צריך שיהא בהיתר סי' נגד כל הבלוע בכף הן מההיתר והן מהאיסור דאמרינן חנ"נ גם בטעם הבלוע בכלים, ווהי שיטת הרשב"א בת"ה. אמנם הרשב"א שם הביא בשם הרמב"ן, דחולק, וס"ל דלא אמרינן חנ"נ בטעם הבלוע בכלים. והביאו בשו"ע שם, ויש מי שאומר שגם בזה אין צריך אלא סי' לבטל הכזית שבלע, היינו דמשערים סי' רק כנגד הכזית בשר שנבלע בכף דהוא ה"איסור" ולא כנגד כל מה שבלעה הכף מההיתר. וכ"כ שם הש"ך בס"ק י"ט: „דס"ל דלגבי דבר הבלוע לא אמרינן חנ"ג".

ונלע"ד להסביר את מחלוקתם לפי היסודות שהקמנו לעיל. דהרשב"א דס"ל דאמרינן חנ"ג בבלוע בכלים ס"ל דהתורה אסרה את הטעם המעורב היוצא מבישול ברו"ח, ובכוחו לעשות כל היתר לנבילה. וכמו שפוסק בשו"ע דיש בכוח הטעם שבקדירה הבלועה מבב"ח לעשות את המים שנתבשלו בה תוך מעל"ע לנבילה; ה"נ יש בכוח הטעם האסור הזה להפוך את ההיתר הבלוע בכף לנבילה, דמ"ש אם הטעם בלוע בכלי או באוכלין.

עוד יש לבאר בדעת הרשב"א, דהוכחנו לעיל גבי גטל"פ דס"ל דאסור התורה הוא על החתיכות, ולא כנ"ל. וי"ל דס"ל להרשב"א דחדוש התורה הוא בתרחי הן על גופן של חתיכות, והן על הטעם היוצא מהן בבישול דנאסר בפני עצמו ולא כתוצאה מאיסור החתיכות. דילפינן הן ממשרת והן מגעולי מדין. ולכן פסק בשו"ע בסתמא כהרשב"א, בסי' צ"ח ס"ה, ולשיטתיה אזיל נמי בסי' ק"ג ס"ז.

ברם, הרמב"ן ס"ל דאסור התורה בבב"ח הוא על גוף החתיכות בתנאי שיחנו טעם זב"ז. נמצא דרק כשישנה תערובת אוכלים דחשיבי אמרינן דחדשה תורה חנ"ג דאיכא חתיכות של ממש, משא"כ כשהטעם בלוע בכלי דליכא חתיכות כלל לא חדשה תורה חנ"ג, ולכן הביא בשו"ע גמי יש מי שאומר דלא אמרינן חנ"ג בבלוע בכלים.

ו

בהיתר נ"ט בר נ"ט

בר"ן, חולין פי' כל-הבשר, גבי דגים שעלו בקערה של בשר, הובאה שיטת הרמב"ן דמותר לאוכלן בכוחה, דהו"נ נ"ט בר נ"ט דהיתרא. משום דטעם השני, היינו הדגים, אינו יכול לתת טעם בכוחה דהוי טעם שלישי קלוש. ואע"פ שטעם החלב שבכוחה נבלע בדגים ומתערב שם עם טעם הבשר הכל מותר. והטעם הוא שאין בשר שבדגים אסור עד שיתערב עם החלב בכדי דיוכלו לתת טעם זב"ז, ע"ש. מבואר, דהרמב"ן ס"ל דאסור בב"ח לא הוי עד ששניהם יתנו

טעם זב"ז, וכיון שהבשר שבדגים אינו יכול לאסור את החלב שהוא קלוש (כשיצא מהדגים) אע"פ דהחלב נ"ט בדגים לא הוי איסור בב"ח.

אולם הרשב"א ועוד ראשונים כתבו דנ"ט בר ג"ט דהיתרא מותר משום דהטעם השני קלוש מאד ואין איסור בב"ח יכול לחול על זה. משמע דפליגי על הרמב"ן דאפי' אם תמצא שטעם ראשון של בשר אינו יכול לצאת ולאסור אבל טעם החלב נבלע ומתערב עם טעם הבשר, שפיר אמרינן להו דהל על זה איסור בב"ח, אע"פ שאין יכולים לתת טעם זב"ז. ועי' עוד בזה בשו"ת רע"א סי' ר"ז.

ונראה דהרמב"ן והרשב"א אולי לשיטתייהו דלעיל. דהרמב"ן סובר דאיסור התורה בבב"ח הוה על גוף החתיכות בתנאי שיתנו טעם זב"ז, וס"ל להרמב"ן דבכה"ג דלא נתקיים התנאי של נתינת טעם זב"ז לא חל האיסור. אולם הרשב"א ס"ל דהטעם המעורב נאסר בפני עצמו, וגם מכוחו באסרות החתיכות, וא"כ מה בכך שאין יכולים לתת טעם זב"ז הרי מ"מ נוצר כאן טעם של בב"ח שהוא אסור ובכוחו לעשות את ההיתר לנבילה, ואמרינן חנ"ג ושפיר חל הכא איסור בב"ח.